O abordare cognitivistă a numelor proprii biblice*

Ana-Maria GÎNSAC

Key-words: *proper names*, *biblical philology*, *cognitive linguistics*

0. Interesul pe care îl comportă numele proprii (Npr) în diferite domenii (social, antropologic, istoric etc.) este considerabil, deoarece „poartă în ele amprenta civilizațiilor trecute" (Dauzat 1946: 6). Într-un studiu monografic complex asupra numelui propriu ca fapt cultural şi lingvistic, J.L. Vaxelaire arată că:

> La place du nom dans les traditions juive et chrétienne este monumentale, et influencera en conséquence des siècles de pensée. La Bible nous fournit par exemple un thème toujours présent, celui de la présence organique du nom (Vaxelaire 2005: 412).

În număr mare, înscrise în diferite clase onomastice, adesea descriptive (ex. *Movila Mărturiei*, *Fântâna Jurământului*, *Locul Căpățânii*, *Corturi* etc), plurilexematice (ex. *Trei Taverne*, *El-Bet-El* sau *Dumnezeu-Betel*, *Lahaï-Roï*, *Movila-care-mărturiseşte* sau *Iegar-Sahaduta* etc.), „traduse"[1] din diferite limbi (ebraică, greacă, latină, slavonă), numele proprii biblice constituie un domeniu puțin abordat în filologia românească. Astfel, numărul considerabil, diversitatea formelor (ex. *Evroclidon*, *Euroclidon*, *Evrachilonul*; *Porchie Fist*, *Porcius Festus*, *Portie Fest*) şi a uzului acestora, raportarea lor la culturile antice şi la fenomenul traducerii Bibliei în limbile vernaculare sunt premise care ne-au orientat, în studiul de față, în găsirea unei teorii adecvate care să permită definirea şi structurarea lor.

1. Categorizarea

Dacă teoria clasică a *câmpurilor lexicale* [Wortfelder] a lui Jost Trier (Trier 1934) se întemeiază pe proprietățile comune şi suficiente împărtăşite de toți membrii categoriei, ultimele achiziții în domeniu țin să demonstreze că problema categorizării este mai complexă de atât. Departe de a fi o teorie lingvistică univocă, în sensul posibilităților limitate de a genera explicații plauzibile unor fenomene

* Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului tip PD (post-doctoral) nr. 456/2010, finanțat de CNCSIS–UEFISCSU.

[1] În cazul numelor proprii, termenul «traducere» desemnează mai multe procedee de transfer a Npr dintr-o limbă în alta, explicate de Péter 2005: 120–121: 'traducere' (echivalarea Npr din limba sursă cu material lingvistic din limba țintă), 'substituire' (echivalarea Npr din textul sursă printr-un Npr cunoscut, în mod convențional, în limba țintă), 'transfer' (prin transliterare şi transcriere) şi 'modificare' (înlocuirea formei originale a Npr printr-o alta care implică o modificare a acestuia).

BDD-A946 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:25:02 UTC)

multiple, cognitivismul se prezintă ca o îmbinare de teorii şi metode de cercetare compatibile: pe de o parte, studiul categorizării, în virtutea căreia gramatica şi lexicul sunt concepute ca inventare de unităţi purtătoare de sens şi, pe de altă parte, funcţia de categorizare a unităţilor lingvistice, studiată sistematic din trei puncte de vedere: structura internă a categoriilor luate separat (studiată în termenii teoriei prototipului), structurile conceptuale mai largi (care combină câteva categorii individuale în modele mentale coerente, cf. *metafora*) şi relaţia între formă şi înţeles (Geeraerts 1997: 9). În sens larg (având în vedere raportul gândire — realitate extralingvistică), *categorizare* presupune următoarele aspecte:

a) abilitatea gândirii umane de a identifica similarităţi şi diferenţe între entităţi şi de a le grupa pe baza acestora;

b) organizarea cunoaşterii enciclopedice în reţele conceptuale;

c) aplicabilitate atât în sfera ştiinţelor psihologice cât şi în cea a ştiinţelor lingvistice, în special în cadrul semanticii şi al gramaticii (Evans-Green 2006: 248).

Dezvoltată, aşadar, într-un cadru teoretic cognitivist[2], care presupune studierea structurilor formale ale limbii nu în izolare, ci ca reflexie a organizării general conceptuale, a principiului categorizării şi a influenţei mediului înconjurător asupra gândirii, *teoria prototipului* este înţeleasă ca fiind o mult mai eficace formă de categorizare (experienţialistă), opusă celei tradiţionale (obiectivistă), perspective analizate critic de Lakoff (1994: XI–XVII). Concepţia potrivit căreia categoriile minţii nu sunt „obiectiviste" (adică reflexe ale categoriilor care există în mod obiectiv şi independent de om în lume), ci „experienţialiste" prin natură (fiind condiţionate de experienţa umană), postulează relaţia epistemologică între *concepte* şi *lume*, mai degrabă decât caracteristicile structurale ale conceptelor respective (Geeraerts 2006: 147).

Teoria prototipului propune o concepţie non-criterială a structurii categoriale şi o abordare metodologică interdisciplinară. Categoriile de fiinţe, de lucruri, stări, cuvinte etc. nu mai sunt construite pe principiul „proprietăţi clare, împărtăşite obligatoriu de fiecare membru în parte", ci pe baza unor proprietăţi variabile şi, deci, *grade de reprezentativitate* a membrilor. Observaţia ultimă se întemeiază pe rezultatele cercetătoarei Eleanor Rosch care, în anii '70, în cadrul specializat al psihologiei cognitive, a arătat că, dacă o categorie este definită doar pe baza proprietăţilor împărtăşite în mod egal de toţi membrii acesteia (ca în structuralism), atunci nici un membru nu ar trebui să fie un exemplu mai bun decât altul. Teoria, care a deschis noi perspective şi în domeniul studiului limbii, poate fi redată şi astfel: categoriile, în general, conţin unele exemple mai pertinente (reprezentative) decât altele, numite *prototipuri*. Acestea sunt membrii definitorii ai categoriilor:

> By prototypes of categories we have generally meant the clearest cases of category membership defined operationally by people's judgements of goodness of membership in the category (Rosch 1978: 36).

[2] Geeraerts 1997: 8, face distincţie între diferitele abordări cognitiviste ale limbajului, propunând pentru termenul «cognitiv» următoarea definiţie: „*cognitive* refers to the crucial role of intermediate informational structures in our encounters with the world"; limba nu este un „sistem formal", independent de cunoaşterea/ cogniţia umană, aşa cum teoria independenţei gramaticii de restul cunoaşterii a lui Noam Chomsky vrea să demonstreze (Lakoff 1994: 3).

BDD-A946 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:25:02 UTC)

Tabelul de mai jos scoate în evidenţă atât diferenţele dintre cele două definiţii ale conceptului «categorie», cât şi nivelurile de exprimare a *prototipicalităţii*[3] (termen care are două accepţii, desemnând atât 'gradul de apartenenţă a membrilor în interiorul unei categorii date, în raport cu prototipul acesteia', cât şi 'raportul gradual în care se află o sub-categorie sau mai multe faţă de o categorie supraordonată') în interiorul acesteia: nivelul proprietăţilor membrilor, pe de o parte, şi cel al gradului de realizare a acestora la nivel individual, de către fiecare membru, pe de altă parte:

Categorizarea		
Teorii	*Teoria aristoteliană* (*obiectivistă*)	*Teoria cognitivistă* (*experienţialistă*)
Definiţie	condiţii/ criterii necesare şi suficiente („componential features")	imposibilitatea de a identifica un set de condiţii necesare şi suficiente
Proprietăţi	proprietăţi clar definite pentru toţi membrii („clear boundaries")	limite vagi („unclear boundaries")
(Proto)tipicalitate	membri egali („typical members") vs. non-membri	asimetrie/ gradare între membri („membership gradience")

Aşa cum avea să remarce Lakoff (1994: 45), dezvoltând teoria lui Eleanor Rosch în cadrul cercetărilor de semantică diacronică, prototipurile constituie puncte de reper pentru ceilalţi membri ai categoriei, fiind „cognitive reference points of various sorts" şi formând baze pentru inferenţe. Exemplul devenit clasic pentru ilustrarea teoriei prototipului este cel al categoriei *bird* ('pasăre'). Astfel, *robins* ('prihori') şi *sparrows* ('vrăbii') sunt cele mai prototipice exemple de *păsări*, în schimb, *penguins* ('pinguini') şi *ostriches* ('struţi') sunt exemple mai puţin prototipice pentru categoria *bird*, având un grad de reprezentativitate mai scăzut în cadrul acesteia. Mai exact, entităţilor li se atribuie statut de membru într-o categorie în virtutea similarităţii cu cel mai tipic membru al categoriei, prototipul. Aşadar, categoriile sunt reprezentate în minte prin termenii exemplari, prototipici, gradul de apartenenţă la o categorie a unor entităţi/ concepte fiind determinat de gradul de similaritate[4] cu prototipul acesteia. Pe baza încercărilor teoretice de până la el, Dirk Geeraerts sistematizează însuşirile unei *categorii prototipice*:

[3] Pentru consecvenţă terminologică, optăm pentru redarea engl. *prototypicality* (Geeraerts 1997, Evans-Green 2006 ş.a.) şi fr. *prototipicalité* (Koch 1996) prin *prototipicalitate*.

[4] Noţiunea de «similaritate» este una subiectivă, în opinia lui Taylor (1990: 60): „[…] similarity is a graded concept […], a subjective notion. Once we invoke similarity as a basis for categorization,

BDD-A946 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:25:02 UTC)

> (1) Prototypical categories exhibit degrees of typicality; not every member is equally representative for a category. (2) Prototypical categories exhibit a family resemblance structure, or more generally, their semantic structure takes the form of a radial set of clustered and overlapping readings. (3) Prototypical categories are blured at the edges. (4) Prototypical categories cannot be definied by means of a single set of criterial (necessary and sufficient) attributes (Geeraerts 1997: 11).

Situarea unui membru într-o categorie dată este stabilită, aşadar, pe baza unei asemănări parțiale („family resemblance", în terminologia lui Wittgenstein 1958) cu membrii acesteia, nefiind necesar un set de proprietăți comune tuturor membrilor categoriei. În acest sens, categoriile au şi o „flexibilitate" deosebită în a se acomoda la elementul de noutate, însuşire necaracteristică categoriilor clasice aristotelice. Astfel, noi membri pot fi asociați unei categorii fără a cauza, în mod necesar, o restructurare fundamentală a acesteia:

> Perhaps the most obvious difference between a *classical* and a *prototype category* is the fact that the former permit only two degrees of membership, i.e. member and non-member, while membership in a prototype category is a matter of gradience (Taylor 1990: 53–54).

Exemplificând în cadrul categoriei numelor proprii, putem spune că numele de persoane şi de locuri sunt elemente prototipice ale categoriei lingvistice a numelui propriu, întrunind cele mai multe dintre proprietățile acesteia, pe când nume precum cele de instituții, sărbători, etnii etc. sunt membri periferici ai acestei categorii, întrunind o parte din proprietățile categoriei menționate.

2. Efectul de prototip

Deşi există mai multe modele cognitive de scoatere în evidență a *prototipicalității* în cadrul lexicului, în analiza numelui propriu se utilizează modelul cognitiv al *categoriei clasice*, enunțat de Lakoff:

> Consider a cognitive model containing a feature bundle that caracterizes a classical category *B*. If *A* has all the properties in the feature bundle, it is a best example of *B*. An element *C*, having some of the properties in the feature bundle, may be judged a less-goud example of *B*. Strictly speaking, *C* will be outside *B*; but people, in such cases, may consider *B* a graded category, such that elements bearing a degree of similarity to members of *B* will be viewed as being members of *B* to a degree (Lakoff 1994: 289).

În cadrul acestui model de categorizare, gradarea nu priveşte atributul „proprialității" unui membru, ci pe cel al prototipicalității acestuia (Langendonk 2004: 439), adică a gradului relevanței acestuia în cadrul categoriei. Categorizarea presupune două dimensiuni, exemplificate în tabelul de mai jos (Evans-Green 2006: 256 ş.u.):

we inevitably bring language users, with their beliefs, interests, and past experience, into the picture. Things are similar to the extent that a human being, in some context and for some purpose, chooses to regard them as similar".

BDD-A946 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:25:02 UTC)

	Level of inclusiveness			
	vehicle	mammal	furniture	*Supraordonate*
Segmentation of categories	car	dog	chair	*Basic level*
	saloon	collie	rocking chair	*Subordinate*

Dimensiunea verticală prezintă trei niveluri de incluziune. Nivelul de includere cel mai abstract, supraordonat celui median, furnizează „atributele funcționale" pentru categorie, în timp ce nivelul cel mai concret, subordonat celui de bază, îndeplineşte o „funcție de specificitate". Între cel mai inclusiv nivel (supraordonat) – cf. *furniture* (cel mai abstract) – şi cel mai puțin inclusiv (subordonat) – cf. *rocking chair* (cel mai specific) –, există un nivel intermediar (nivelul de bază), considerat „cel mai informativ" dintre nivelurile de categorizare, fiind nivelul la care oamenii sunt capabili să identifice o serie de „atribute comune" pentru o categorie conceptuală şi cel care dă prototipul categoriei (membrul reprezentativ) – cf. *chair*.

Nivelul de bază al categorizării (engl. *basic-level*, fr. *domaine central*) este foarte important şi în studiul sistemului limbii, prin aceea că termenii regăsiți aici sunt, de obicei: 1) mono-lexematici, simpli (ex. *chair*); contrastiv, termenii pluri-lexematici se regăsesc la nivelul inferior, subordonat (ex. *rocking chair*); 2) sunt utilizați mai des decât termenii subordonați sau supraordonați; 3) sunt polisemici într-un grad mare; 4) sunt, de cele mai multe ori, cuvinte autohtone şi populare, iar nu împrumuturi sau termeni savanți; 5) sunt predispuşi în realizarea frecventă a funcțiilor pragmatice (Schwarze 2001: 36).

Dimensiunea orizontală scoate în evidență distincția între categorii la acelaşi nivel al incluziunii. Astfel, deşi *chair*, *dog* şi *car* reprezintă categorii distincte, ele operează la acelaşi nivel al detaliului. Aceasta demonstrează că există o corelație între structurarea lumii şi modul în care aceasta este percepută:

> [...] the world does not consist of sets of attributes with an equally probable chance of co-occurring. Instead, the world itself has structure, which provides constraints on the kinds of categories that humans represent within the cognitive system (Evans-Green 2006: 265).

3. Teoria cognitivistă a prototipului şi numele propriu

Modelul cognitivist al teoriei prototipului a fost aplicat şi categoriilor lingvistice, în măsura în care acestea pot fi asemănate cu alte tipuri de categorii din sistemul nostru conceptual şi pot constitui, prin varietatea lor, surse prime de evidență pentru natura structurală a categoriilor în general (Lakoff 1994: 58). Deşi a fost aplicată, la început, în cadrul restrâns al semanticii (cu referire la tipologia modelelor de lexicalizare şi la variația lexicului), au urmat apoi şi alte domenii ale cercetării lingvistice: fonologie (categoriile fonemice sunt înțelese în termenii

BDD-A946 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:25:02 UTC)

prototipicalității membrilor acestora), morfologie (studiul tipurilor de asimetrie categorială morfologică în termeni de marcat/ nemarcat), sintaxă (ierarhia categoriilor morfologice este hotărâtă de vecinătățile sintactice), lingvistică istorică (frecvența relevă gradul de reprezentativitate) şi lexicografie (definițiile sunt grupate în mod ierarhic).

În lingvistica contemporană, teoria prototipului stă şi la baza teoretizării numelui propriu. Printre cei care au aplicat-o se numără: Lakoff 1994, Geeraerts 1994, 1997, Jonasson 1994, de Mulder 2001 şi Langendonk 2004, 2007.

Una dintre primele încercări ample de abordare a numelor proprii din perspectiva şi cu mijloacele cognitivismului îi aparține cercetătoarei Kerstin Jonasson, care porneşte de la faptul că nivelul la care se revelează adevărata natură a numelui propriu şi, totodată, locul unde acesta este asociat cu imaginea fenomenului particular pe care îl denominează este în conştiința vorbitorului şi în structura memoriei acestuia pe termen lung. De aceea, se poate afirma că funcția cognitivă a Npr este de a numi, a afirma şi a menține o individualitate.

> Il faudra s'imaginer qu'au niveau cognitif les Npr sont stockés dans la mémoire à long terme, associés à une savoir spécifique, directement à l'image d'un particulier [...]. Un Npr ne se contentera pas de désigner un particulier dans l'acte communicatif, mais serra asocié à ce particulier par un lien plus stable, subsistant en dehors de tout acte communicatif entrepris. Ce lien [...] est une convention sociale résultant d'une dénomination préalable et sera dit lien d é n o m i n a t i f (Jonasson 1994: 18).

Această perspectivă nu exclude, după cum se arată mai sus, funcția referențială a numelui propriu. Dimpotrivă, dacă avem în vedere faptul că fundamentul cognitiv al numelui propriu corespunde asocierii sale directe şi stabile cu un particular, vom înțelege şi proprietatea sa de a îndeplini în comunicare o funcție referențială unică. Această funcție poate fi îndeplinită însă în egală măsură şi de alte expresii lingvistice referențiale, precum pronumele, nefiind rezervată doar numelui propriu, cu o precizare:

> funcția de *repere* în timp, în spațiu sau în situația de comunicare pe care o dobândesc obiectele denumite de numele însoțite sau înlocuite de astfel de cuvinte „pragmatice" (cărora li se pot adăuga prepozițiile sau adverbele) este îndeplinită de numele proprii fără ajutorul acestor instrumente, încât individualizarea este valoarea lor intrinsecă, definitorie (Toma 1995: 104).

Vorbind despre structura prototipică a categoriei Npr, Jonasson (1994: 22–24) arată că pot fi identificate o serie de *proprietăți tipice*, stabilite de lingvişti ca aparținând membrilor săi:

1) sunt introduşi, de obicei, printr-o majusculă;
2) au flexiune fixă;
3) nu admit determinant în funcție referențială;
4) nu au sens lexical;
5) sunt mono-referențiali (în discurs);
6) sunt mono-lexicali;

BDD-A946 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:25:02 UTC)

7) sunt intraductibili[5].

Cu toate acestea, nu toate numele proprii întrunesc toate aceste proprietăți: în textele vechi, numele proprii nu sunt ortografiate, de regulă, cu majusculă; un nume precum *Ion* poate trimite la mai mulți indivizi; *Cluj-Napoca* este un nume propriu pluri-lexical; nume precum *Câmpulung*, *Academia Română*, *Statele Unite ale Americii*, *Piața Unirii*, *Jurnalul Național*, *Duhul Sfânt* etc. au un conținut descriptiv; *Veneția* este o adaptare în limba română a Npr *Venezia* iar *Renunțarea* constituie traducerea titlului romanului lui Michel Butor, *La modification* (1957). Astfel, o parte dintre membrii categoriei Npr au un statut *central*, prin faptul că posedă un număr foarte mare de proprietăți (atribute) tipice categoriei (antroponimele şi, parțial, toponimele); acestea sunt numite „Npr purs" (*ibidem*: 34). Alți membri sunt considerați *periferici* şi, deci, mai puțin tipici, întrunind un număr mai mic dintre proprietățile tipice categoriei, precum şi proprietăți noi, de exemplu „conținut" descriptiv (unele toponime, astronime, cenonime, ergonimele etc.)[6], ca în exemplele de mai jos:

> Dans le noyau se situent les Npr prototypiques, parmi lesquels on distinguera certaines Npr de personnes et de villes qui, dans notre culture, semblent mono-référentiels, tels que *Socrate*, *Vercingétorix*, *Paris* ou *Londres*, dont l'image acoustique et graphique ne pourra pas être liée à un contenu descriptif indépendant de leurs référents habituels. A la périphérie on trouvera des Npr tels quel *l'étoile Polaire*, *le Bal des Débutantes*, *la Loterie N(n)ationale*, *Le Paradis*, *Kodak*, qui ne manifestent que peu des caractéristiques des Npr, et qui ne seront peut-être pas toujours considérés comme des Npr (*ibidem*: 22).

Langendonk (2004: 447) distinge, la rândul său, între Npr prototipice şi non-prototipice. Arătând un număr mare de proprietăți specifice numelui propriu, Npr *prototipice* sunt membrii definitorii, centrali, ai categoriei. Întrunind cel puțin o proprietate a prototipului categoriei şi proprietăți nespecifice acestuia (compuse din Nc), Npr *non-prototipice* sunt membrii marginali[7]. Vérmes Albert Péter le numeşte pe cele din urmă „phrasal names", arătând totodată că ceea ce le face să fie nume proprii este utilizarea lor ca atare într-un context dat (Péter 2005: 104).

4. Contextul

Numele proprii sunt create pe baza unor cuvinte deja existente în limbă, prin convenție. Prin trecerea dintr-o limbă în alta, o parte pierd legătura cu apelativul din limba de origine (unde se menține această legătură), sensul etimologic opacizându-se. Nume biblice precum *Tavita*, *Solomon*, *Betel*, *Sucot*, *Sodoma*, *Gomora*, *Areopag*, *Iisus Hristos*, *Elohim*, *Adonai* sunt, pentru vorbitorii din spațiul romanic, de pildă, nume proprii veritabile. O dată cu transpunerea lor într-o altă limbă şi într-o altă

[5] Noile studii pe marginea teoriei numelui propriu demonstrează faptul că o parte dintre aceste proprietăți „fixe" ale numelui propriu prezintă excepții în cadrul diferitelor clase onomastice, texte sau idiomuri şi că o viziune mai largă şi integratoare ar prezenta mai obiectiv realitatea. Vezi, în acest sens, Vaxelaire 2005: 70–144.

[6] Modelul adoptat de Jonasson este cel al *schemei centru – periferie* („head-and-modifier", în termenii lui Lakoff 1994: 290).

[7] Pentru un studiu mai detaliat, vezi Langendonk 2007.

BDD-A946 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:25:02 UTC)

cultură (din ebraică în greacă şi apoi în limbile vernaculare), originea lor apelativă s-a pierdut, însă ea poate fi descifrată prin stabilirea sensului etimologic.

Alte nume biblice, precum *Fântâna Jurământului*, *Mântuitorul*, [cetatea] *Piiardere* (B. Micu), [cetatea] *Exterminaţiŏ*, *Cetatea-Litterelor* şi *Tabernacule* (B. Heliade), *Cetatea Slovelor* şi *Cetatea Finicilor* (Vulg. Blaj), traduceri de regulă, păstrează originea apelativă, etimologică, însă funcţionează ca Npr. Considerate de unii drept nume comune ale unor realităţi unice, de alţii nume proprii, *D(d)umnezeu*, *diavolul*, *terra* sau *soarele* actualizează una dintre aceste funcţii contextual:

> C'est pourquoi la distinction que fait Th. Grass entre noms propres *Yahvé*, *Jésus* et *Allah* d'une côte, et les noms communs *l'Éternel* et *Dieu* de l'autre, n'est pas pertinente. Puisque *l'Éternel* et *Dieu* désignent dans certains contextes religieux un individu unique, ce sont alors des noms propres (Vaxelaire 2007: 395).

În cazul numelor proprii descriptive, funcţia specifică a Npr, denominaţia prin individualizare, se actualizează, aşadar, *contextual*. Ichim-Tomescu (1975: 239) arată că numele proprii îşi realizează sensul contextual şi într-o modalitate specifică, relevând rolul contextului (textual sau/şi socio-cultural) în determinarea sensului. Vaxelaire (2007: 137) este de părere că „l'information que fournit le nom commun est stable (elle est enregistrée dans un dictionnaire), alors que celle du nom propre est dépendante du contexte [s.n.] comme le montrent la plupart de ces types de sens («sens affectif», «sens stylistique», etc.)". Concordanţa creată între conţinutul (referenţial) şi forma unui nume propriu nu este veşnică, ea se păstrează atâta timp cât convenţia socială o promovează (Roşianu 1972: 304). Acest fapt explică, în cazul traducerilor în limba română ale Bibliei, diferitele variante ale aceluiaşi nume de la o traducere la alta, precum *Serghie Paul* (NTB 1648), *Sergius Paulus* (B. 1936), dar şi transformarea unor nume proprii în nume comune, în procesul traducerii, cf. *cohorta Augusta* (B. 1688 şi B. 1874), dar *ceatei împărăteşti* (B. Micu). Un alt nume propriu, toponimul *Mesopotamia* (Jud. 3:8) apare echivalat astfel: „regele *Syriei rîurilor*" (B. Heliade) cf. it. „re del *Paese dei due fiumi*", „împăratul *Mesopotamiei*" (Vulg. Blaj) cf. lat. „regis *Mesopotamiæ*", „împăratul *Mesopotamiei Siriei*" (B. Micu) cf. gr. Μεσοποταμίας Συρίας.

***

Din perspectiva reperelor teoretice de mai sus, propunem următoarea abordare teoretică în structurarea şi clasificarea numelor proprii biblice:

1) în tradiţia biblică românească, apartenenţa la categoria numelui propriu nu este dată de existenţa unor proprietăţi necesare şi suficiente comune tuturor membrilor categoriei Npr; astfel, atât formele transliterate sau transcrise, opace, mono-lexicale (ex. *Mahanaim*), cât şi cele traduse în limba română, descriptive, uneori pluri-lexicale (ex. *Tabără îndoită*, *Tabere*, *Tabără*, *Castre*) ale aceluiaşi nume (Fc. 32:2), sunt nume proprii.

2) orice clasă de nume proprii biblice conţine:

a) Npr *prototipice* (antroponime, toponime, teonime, astronime etc.): introduse prin majusculă, mono-lexicale, lipsite de sens lexical („opace"), mono-referenţiale şi având o flexiune proprie, variabilă diacronic (*Avraam*, *Isaac*, *Moise*, *Goliat*, *Diana*, *Bethleem*, *Betel*, *Galatia*, *Ghenizaret*, *Iisus*, *Hristos*, *Iahve*, *Elohim*, *Mesia* etc.).

BDD-A946 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:25:02 UTC)

b) Npr *non-prototipice* (toponime, antroponime, teonime, cenonime etc.): variabile formal (ortografic), mono-lexicale şi pluri-lexicale, omonime cu apelativele din care provin (rezultate prin traducerea lor în limba română), descriptive, determinate (fapt cauzat de omonimia cu apelativele din care provin) şi, ca o consecinţă a acestui din urmă fapt, având flexiune. Acestea pot fi mono-lexicale (*Mântuitorul*, *Mângâietorul*) şi pluri-lexicale, formate din două sau mai multe Nc: *Locul Plângătorilor*, *Cetatea-Litterelor*, *Valea Regelui*, *Dealul lui Dumnezeu*, *Marea Roşie*, *Marea Sărată*, *Izvorul Smochinilor*, *Locul Căpăţânii*, *Carul Mare*, *Duhul Sfânt*, *Puţul-Celui-ce-Vieţuiaşte-şi-mă-vede* (Vulg. Blaj) etc.

La limita dintre categoria a) şi categoria b) se situează Npr „opace", însă pluri-lexicale, precum: *Maria Magdalena*, [cetatea] *Chiriat-Sefer*, [cetatea] *Ghibeea-Elohim*, [*cetatea*] *Bet-Şan*, *Fenicia Siriei*, *El-Bet-El* etc.

În procesul transferului dintr-o limbă în alta, acelaşi Npr poate fi transliterat/ transcris în unele ediţii (*Galaad*, *Eleon, Alonŭ-Bacutŭ*) şi, deci prototipic, dar tradus (*Movila Mărturiei*, *Muntele Măslinilor*, *Stejeariul Plînsului* şi, deci, non-prototipic în altele; unele ediţii, precum B. 1874 şi B. 1988[8] alătură ambele forme: „*Abelŭ-Miţţaimŭ* (Jalea Egiptenilorŭ)", „*Helcat-Haţurim* (Locul Săbiilor)", „*Elŭ-Bethŭ-elŭ* (Dumnedzeulŭ Bethŭeluluĭ)", „*Betfaghiia*, ce se zice Casa Izvorului" (NTB 1648) etc.

c) Npr *mixte* (în special toponime, teonime, cenonime): care îmbină un Npr prototipic şi unul sau mai multe Nc [Nc + Npr]: *Marea Arabah*, *Marea Adriei*, *Fântâna lui Taftot*, *Muntele Eleonului*, *Domnul Savaot*, *Domnul Dumnezeu*, *Chivotul Legii*, *Monumentul lui Abesalom*, etc.

3) funcţia denominativă prin individualizare a numelor proprii biblice descriptive se stabileşte *contextual*.

Bibliografie

Literatură de specialitate

Dauzat 1946: Albert Dauzat, *Les noms des personnes*. *Origine et évolution*, Librairie Delagrave, Paris.

Evans-Green 2006: Vyvyan Evans, Melanie Green, *Cognitive linguistics. An introduction*, Edinburgh University Press, Edinburgh.

Gary-Prieur 1994: Marie-Noëlle Gary-Prieur, *Grammaire du nom propre*, Presses Universitaires de France, Paris.

Gary-Prieur 2005: Marie Noëlle Gary-Prieur, *Où il est montré que le nom propre n'est (presque) jamais «modifié»*, în „Langue française", nr. 146, p. 53–66.

Geeraerts 1994: Dirk Geeraerts et alii, *The Structure of Lexical Variation. Meaning, Naming and Context,* Mouton de Gruyter, Berlin, 1994.

Geeraerts 1997: Dirk Geeraerts, *Diachronic prototype Semantics. A Contribution to Historical Lexicology*, The Oxford University Press, Oxford, 1997.

Geeraerts 2006: Dirk Geeraerts, *Prospects and problems of prototype theory*, în Dirk Geeraerts ed., *Cognitive Linguistics. Basic Readings*, Mouton de Gruyter, Berlin – New York.

Ichim-Tomescu 1975: Domnița Ichim Tomescu, *Sens şi context la numele proprii*, în SCL, nr. 3, p. 239–246.

[8] Care transcriu, de obicei, numele proprii după textul ebraic.

BDD-A946 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:25:02 UTC)

Jonasson 1994: Kerstin Jonasson, *Le nom propre. Construction et interprétations*, Duculot, Louvain-la-Neuve.
Koch 1996: Peter Koch, *La sémantique du prototype: sémasiologie ou onomasiologie?*, în „Zeitschrift für Französische Sprache und Literatur", CVI, p. 223–240.
Lakoff 1990: George Lakoff, *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories reveal about the Mind*, The University of Chicago Press, Chicago.
Langendonck 2004: Willy Van Langendonck, *Towards a Synchronic Typology of Proper Names*, în Van Nahl et alii, în *Namenwelten. Orts- und Personennamen in historischer Sicht*, Walter de Gruyter, Berlin, p. 437–449.
Langendonck 2007: Willy Van Langendonck, *Theory and Typology of Proper Names*, Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
Molino 1982: Jean Molino, *Le nom propre dans la langue*, în „Langages", nr. 66, p. 5–20.
de Mulder 2001: Walter de Mulder, *La linguistique diacronique, les études sur la grammaticalisation et la sémantique du prototype, presentation*, în „Langue française", nr. 130, p. 8–32.
Munteanu 2008: Munteanu Eugen, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008.
Péter 2005: Vérmes Albert Péter, *Proper Names in Translation*: *A Relevance-Theoretic Analysis* (Teză de doctorat), *Debrecen*.
Rosch 1978: Eleanor Rosch, *Principle of categorization*, în E. Rosch, B. B. Lloyd, *Cognition and Categorization*, Lawrence Erlbaum Associates Hillsdale, N.J.
Roşianu 1972: Ion Roşianu, *Despre numele proprii şi conţinutul lor*, în CL, XVII, nr. 2, p. 295–307.
Schwarze 2001: Christoph Schwarze, *La sémantique du nom*, în *Introduction à la sémantique lexicale*, Gunter Narr Verlag Tübingen.
Sørensen 1963: Holger Steen Sørensen, *The meaning of proper names with a definiens formula for proper names in modern english*, C. E. C. Gad Publisher, Copenhagen.
Taylor 1990: John R. Taylor, *Linguistic categorisation. Prototypes in Linguistic Theory*, Clarendon Press Oxford, New York.
Toma 1995: Ion Toma, *Formula semantică a numelui propriu*, în SCO, Vol. I, p. 103–111.
Trier 1934: Jost Trier, *Das sprechliche Feld*, în *Neue Jahrbücher für Wissenschaft und Jugendbildung*, nr. 10, Leipzig und Berlin, p. 428–449.
Vascenco 1976: Victor Vascenco, *Sens referenţial, sens denotativ şi sens conotativ. Cu privire specială asupra onomasticii*, în SO, Vol. I, p. 66–81.
Vaxelaire 2005: Jean Louis Vaxelaire, *Les noms propres. Une analyse lexicologique et historique*, Avant-propos de François Rastier, Honoré Champion Éditeur, Paris.
Vendler 1975: Zeno Vendler, *Singular Terms*, în Steinberg, D., L. Jakobovitz (ed.), *Semantics*, Cambridge University Press, Cambridge, p. 115–133.
Wittgenstein 1958: Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, Translated by G. E. M. Anscombe, Basil Blackwell, Oxford.

Ediţii de text

B. 1688: *Biblia 1688*, text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu, Iaşi, Vol. I, 2001; Vol. II, Iaşi, 2002.
B. 1874: *Sănta Scriptură a Vechiuluĭ şi a Noului Testamentŭ*, ediţiune nouă, revĕdzută după tecsturile originale, şi publicată de Societatea Biblică pentru Britania şi Străinătate, Tipo-Litografia H. Goldner, Iaşii.
B. 1988: *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a P.F. Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti.

BDD-A946 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:25:02 UTC)

B. Micu: *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a ceii Noao, care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înţălesul limbii româneşti* (...), [Biblia de la Blaj – 1795, Ediție jubiliară, Roma, 2000] Blaj, 1795.

B. Heliade: Ion Heliade Rădulescu, *Biblia Sacra que coprinde Vechiul şi Noul Testament dupŏ quei septedeci*, *tradusa din hellenesce dupŏ editia typarita în Athene 1843, sub preveghierea Synodului sacru al Helladei, de I. Heliade. R., Paris, în typografia lui Preve si Comp*, 1858.

NTB 1648: *Noul Testament*, *tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ştefan*, reeditat după 340 de ani din inițiativa şi purtarea de grijă a sfințitului Emilian, episcop al Alba Iuliei, Bucureşti, 1988.

Vulg. Blaj: *Biblia Vulgata. Blaj 1760 – 1761*, ediție realizată sub egida Institutului de Istorie „George Barițˮ din Cluj-Napoca, Camil Mureşan [coord.], Vol. I–V, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005.

Romanian Biblical Proper Names – A Cognitive Approach

In a large number, belonging to different onomastic classes, often descriptive, transliterated or translated from different languages, in different historic moments and in various confessional contexts, the biblical proper names are less or no studied in the Romanian philology. The diversity of their forms and use and their permanent reference to the ancient culture and to the phenomenon of translating the Bible into vernacular languages, are premises that have lead us in finding a suitable theory for defining and structuring the biblical proper names. Thus, we propose an approach to biblical proper names in terms of cognitive theory of categorization. The *prototypical* organization is culture specific and entails multiple opportunities of practice in the study of the language, being helpful in the formal and semantic structuring of the category of biblical proper names.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuzaˮ, Iaşi
România

BDD-A946 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippideˮ
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:25:02 UTC)